

"בכל תאי הזיכרון מילים זכות"

טל ניצן: לשכוח ראשונה, הוצאת עם עובד 2009, 79 עמ'

בפתחת הפרק הארבעה עשר של הרומן טום ג'ונס, מבקש הנרי פילדינג להוכיח "שכתיבתו של סופר תיטיב ככל שייטיב להכיר את הנושא שעליו הוא כותב". כך כותב פילדינג (בתרגום אסתר כספי): "מאחר שאדונים מסוימים בימינו נתעלו למעמד רם למדי בקרית ספר שלנו בכוחו המופלא של הכישרון בלבד וללא סיוע כלשהו מצד ההשכלה, אולי אף בלי דעת קרוא כראוי, התחילו המבקרים שבדורנו, כפי שגונב לאוזני, טוענים לאחרונה, שהדעת אין בה להועיל כלל לסופר. יתר על כן: היא כובלת את שאר הרוח וכוח הדמיון שבהם הננו הטבע, ובהכבידה עליהם היא מונעת אותם מלהמריא לאותם גובהי מרומים, שמן הסתם היו מגיעים אליהם אלמלא עיכבה בעדם. חוששני שלאחרונה הפריזו בגישה זו, ואיני רואה מדוע תיבדל בנדון זה הכתיבה מכל שאר האמנויות. קלות התנועה של הרקדן, למשל, אינה נפגמת בשום פנים מרוב תרגול".

טל ניצן היא משוררת המיטיבה לתרגל שירה. היא תרגמה את פסגת שירת אמריקה הלטינית ופרסמה עשרות ספרי תרגומים משובחים, עבודה שנעשתה בקפידה וביד אמנית, אשר אמונה לא רק על שפת המקור, אלא בעיקר על שפת היעד, השפה העברית. היא כמו יודעת כיצד היו כותבים המשוררים והסופרים שהיא מתרגמת לו היו כותבים עברית. זהו אינו יתרון של מה בכך. בנוסף, כמו לא מעט משוררים ישראלים, ניצן בקיאה גם בחקר הספרות ובמלאת העריכה הספרותית, ובכלל העשייה הספרותית הענפה הזאת, היא מפרסמת גם שירים שלה במהלך העשור האחרון, וזהו לה ספר המישי. **לשכוח ראשונה** הוא ספר שירים של משוררת מדיקת, שנדמה שכותבת כשם שהיא מתרגמת, תוך קפדנות אדירה על ניקיונה של השפה, ניקיונו של הביטוי וניקיונו של הטור השירי. שיריה של ניצן בספר זה נקראים כאילו טואטאו כל השתדלויות הכתיבה שמאחוריהם, והם נותרו צחים ומטופחים, תקינים ומתקנים. למקרא השירים בספר מתחזקת ההנחה, שאין כאן ניסיונות כתיבה מתוך לשון שבורה המתקשה לסמן את מה שהיא אמורה לסמן, או פרגמנטים שנכתבו כלאחר יד, תוך הגף כתיבה חסר אחריות. כאן כלולים שירים, שכל מילה בהם נשקלה ונבחנה, הועדפה או הוסרה, בהליך כמעט קליני.

ניצן אינה מרבה להשתמש בדימויים כדי לייצג מציאות, אך כשהם מתגלים בשיר, הם לקוחים כמעט תמיד מתוך התפאורה העירונית המקיפה

אותה. היא מצליחה לגלות בחומרים המוכרים יריעות השתמעות חדשות ומעניינות, שמאירות את השירים בזיקוקים של מחשבה ייחודית. כך, למשל, בבית השני של 'תשרי', המתאר ערב חג, דימוי שמוצג בסדר הפוך, מן המדמה אל המדומה: "כמו דרורים אל בוקר / קולות ילדים נדחקים אל השקט. / איבוד נערם על איבוד. מי שצערו נעוץ כמו גלעין בתוכו / גם הקל במגע יד אדם, ניד ראש / בפתח בניין, אינו לפי כוחו". בבית הראשון מתחקה הדוברת אחר תודעה מתעוררת, של מי שמבררת את הכאן והעכשיו על פי סימנים מוסכמים, כשם שהקורא מבין את הסיטואציה המיוצגת, מילה אחר מילה: "לפי הרעשים הנבלעים אחד אחד / זה ערב חג. / לפי התרופפות דקה ברודנות החום, / עלים משרכים צהוב בין מדרכות - / זה איזה חג של סתיו". ניצן מומחית בהשתרכות מסובכת של התחביר, והיא פורשת את היחידה התחבירית, המשפט, בהתאם לאפקט הנשרכות שהיא מבקשת לייצג, לפעמים בלי להתיר את הסבך התחבירי. בבתי הרביעי והחמישי ניתכות הסביבה והתודעה הקולטת את הסביבה, לכדי אחד עיף ועצוב. הצלילים השורקים מלווים את הקריאה בצליל רתיחה רחוק: "מותשים מקיץ, הרחובות שרועים / כלאחר סערת זעם, ואם יש / מנוחה במנוחתם, ואם / היכנשהו ישרחשם, איזו יד תוכל לתפוס. // מי שצערו עיקש בתוכו / הוצה קורי שיחה תועים בדרכו, / נושרים לו מטבעות, / שברים לרגליו, איבוד / על איבוד".

הספר מכיל שירים תל אביביים מהיפים שקראתי, כגון 'בספינה השוקעת', שחלקו השני: 'שינקין פינת קינג ג'ורג' משרטט תמונה אמינה ומעוררת הודות של נואשות, תמונה שמצוירת מתוך המציאות הישראלית והממש המתקף שבה (כל תל אביבי מכיר את הנרקומנית מקבצת הנדבות המתוארת כאן), מתוך הכוח שבהתנהלות האימהות בתוך תופת (האימהות מעניקה לא רק להתנהלות את הכוח המניע אותה הלאה, אלא גם למבע בלשון, שאינו שובר שיניים, אלא נקי ומדויק): "הו נהרות תיירים ופליטים ושעטת הרגליים / במשתה העיקש של אכול ושתה וטרוף / וקנה ותגוג ודחוף כי מלאו למלחמה / שלושה שבועות ויומיים. תנומת התבונה / מולידה מפלצות מוכרות עד אימה / ולולא יד בתי בידי, דקיקה ובוטחת, / הייתי חוברת לזקנה הצנומה / שבורת השיניים ולוחשת איתה: תעזרו לי".

מקסימים במיוחד שירי האהבה בספר, ובראשם - בעיני ואף שיכול להיקרא לאו דווקא כשיר אהבה, אלא שיר על כל דבר שמתאווים אליו ואין יכולת להיפרם ממנו, למשל עישון - 'מוךך', שיר ללא סימני פיסוק, שהנשימה האחת שהוא נקרא בה מתאימה בדיוק לאובססיה שהוא דורש בה: 'וברגע ששוב טעמתי את טעמו ידעתי / שהזמן שערמתי בינינו כולו שווא שהלכתי / והלכתי בלי להרחיק גם צעד אחד שאין לי / גאולה מן המורך הזה ואין לרעל הזה ארוכה / ולא יירפא לי ממנו גם אם ארצה בכל מאודי / ואינני רוצה".

החטיבה האחרונה בספר היא מחזור ייחודי של שירי לידות וזיכרון שמוצגים כקטעי פרוזה קצרים.

המחזור "באיוז ארץ" נצמד לתודעת הילדה שחווה את האירועים המתוארים בו, וקריאה רצופה שלו מגלה שהוא אינו רק מחזור של זיכרון, אלא מחזור של מחוזות מקור הכתיבה של ניצן, שכל זיכרון שמיוצג בו הנביע תובנה מסוימת שהתבררה בלשון: "לאחר שנסחטו עד תום כל הנושאים, השיחה סביב השולחן גוועה. כולם תולים עיניים בי, בילדה. והילדה כבדת פה ועיקשת. לא היא תושיע אתכם".

באחר: "כנראה צעקתי, כי אני שומעת שאבא או אמא קמו לגשת אלי. שוב חלמתי שאני לוקחת קרטון חלב, ומארבעת צדדיו אני ניבטת בי, ומתחתי כתוב מתי נעלמתי, מה לבשתי, היכן נראיתי לאחרונה".

גם בקובץ השירים מפרי עטה כוללת ניצן חטיבה של תרגום, פואמה עירונית יפהייה מאת המשורר הארגנטינאי לואיס סבסטיאן מסטו שכותרתה 'תועה'. הקשרים שמתבררים תוך כדי קריאה בין השירים העירוניים של ניצן בספר, לבין נקודת מבטו של התועה העירוני של מסטו מעניינים, וניצן מסמנת כאן גם את ההווה המשוררית שלה עצמה כקשורה בעברות עם הווייתה כמתרגמת. אך אולי טוב היה לו לספר השירים של ניצן בלעדי הפואמה המתורגמת הזו. חבל גם שהתמונה המודפסת על כריכת הספר מעוררת אסוציאציות בלתי רלוונטיות לספר (של מחנה ריכוז, רחמנא ליצלן), וביחד עם כותרת הספר מייצרת קונוטציה של ספר שואה, ואולי מרחיקה כמה קוראי השירה מן הספר. זהו ספר יפהפה, שאני מוסיפה למדף ספרי השירה האהובים עלי ואחזור לקרוא בו עוד.

נזית בראל

Zoon in, Zoom out

דרור בורשטיין: נתניה, הוצאת כתר 2010, 225 עמ'

ארבע המילים האלה - Zoon in, Zoom out - הן תמציתו המזוקקת של **נתניה**, ספרו החדש של דרור בורשטיין. הוא נע בו מהמיקרוקוסמוס אל המקרוקוסמוס, מן החוץ פנימה, מהאמת אל הבדיה, מן הספרות אל המדע (ועל כך עוד ארחיב את הדיבור), מן ההווה אל העבר והעתיד, מצבא השמים ועד לליבה הפועמת של כדור הארץ, מכוחות נפש ועד לכוחות פיזיקליים שאין לנו שליטה עליהם.

המספר - בורשטיין היושב על ספסל ברחוב תל אביבי וממלא מחברת במחשבותיו ובזיכרונותיו עד שבסופו של דבר הוא מתעורר אל העכשווי, אל המציאות - עושה שימוש בעובדות פיזיקליות, אסטרונומיות וגיאולוגיות ידועות הקשורות לקיומו של היקום בכלל, של כדור הארץ בפרט, ושל הקיום האנושי בו. הוא עושה זאת מזווית ראייה שגם אם עיקרית - תהיות אנושיות באשר למקומנו בתוך ההקשר הרחב והצר של קיומנו - כבר נוסחו ונכתבו לעיפה, הם נוצקים אצל בורשטיין באופן מרענן ואף מעורר מחשבה. בדמיונו הוא חוזר לנתניה של